

Екслібриси Г. Нарбута – міфологема дворянської культури

Екслібриси Георгія Нарбута – невід’ємна частина графічного доробку митця. Майже всі вони (крім одного) виконані художником у Північній Пальмірі.

Знайомство Г. Нарбута зі знавцями геральдики та генеалогії В. Лукомським, В. Модзалевським, С. Трійницьким спричинили й появу артистично зроблених графічних геральдичних композицій для таких видань, як «Малоросійський гербовник» (1914), «Герби гетьманів Малоросії» (1915). У цьому ж річищі розвиваються Г. Нарбутом екслібрисові ідеї. Переважна більшість розроблена з огляду на геральдичну ознаку їхніх власників. До таких слід віднести екслібриси Бібліотеки гербового відділення бібліотеки департаменту герольдії; Владиславу Лукомському – завідувачеві Гербовим відділенням Сенату; Ользі Значко-Яворській – археологові, авторові книги «Рід дворян Браницьких»; Сергієві Трійницькому – видавцеві журналу «Гербовод»; Петрові Дорошенку – глухівчанину, знавцеві української старовини. Усі ці екслібриси виконані Г. Нарбутом у 1912-1913 рр.

Поєднує екслібриси й композиція, яку складають герби тих, кому ці книжкові знаки присвячені. Таким чином, центричність побудови графічного твору не викликає заперечень. Навпаки, вона якби декларується самим автором і підкреслюється завжди елегантною, але водночас і простою рамкою.

Гербові книжкові знаки Г. Нарбута спираються на європейську традицію розвитку гербового екслібриса, започатковану в Німеччині XV ст. У Російській імперії такі зустрічаємо у XVIII ст. Герби власників екслібриса з девізом – ось зразки перших книжкових знаків. До таких слід віднести екслібриси Я. Брюса, Р. Арескіна, О. Голіцина, О. Ланського, П. Сухтелена...

Вивчаючи історію гербів, Г. Нарбуг, безумовно, познайомився з цими та іншими зразками гербових екслібрисів. Отже, джерела, звідки черпав митець ідеї щодо підходу до екслібрисів, не викликають сумнівів. Така культурна орієнтація пояснюється й інтересом до історії Росії XVIII ст., що набув майже своєрідного культу в колі художників «мирискусників».

До того ж – володарі нарбутових книжкових знаків мали безпосереднє відношення до геральдики, добре розуміючись на ній.

Симетрія відзначає й універсальний книжковий знак книговидавництва «Образование», виконаний у 1910 р. І ця, зовні не прив’язана до герба композиція,

митець вирішив у майже геральдичній манері. Вишукуючи герби власників, Г. Нарбут урізноманітнив форму екслібрисів: від прямокутника до восьмикутника й кола.

Закінчується екслібрисна серія Г. Нарбута книжковим знаком Оскара Гансена – відомого київського колекціонера. Частина мистецької збірки О. Гансена свого часу опинилася в Сумах і стала основою колекції новоствореного Сумського художньо-історичного музею. Цей книжковий знак вирізняє бажання художника урізноманітнити композицію, але і для нього притаманна певна центричність композиції, в середині якої – постамент з вазою. Напівзламане дерево з одного боку урівноважується кам'яним загостреним стовпом – символом аполонічного культу; старовинні фоліанти з датою «1642» справа підпирають постамент, а зліва так само розташовані книжки, на корінцях яких стоїть інша дата – «1919» – рік виконання Г. Нарбутом екслібриса. І все це – у обрамленні різного мистецькою начиння. Символічним змістом насичене й зображення орла з короною, який нібито востаннє змахнув крилами (згадується ненависть художника до «орляк»).

Ознаки колекціонерських уподобань О. Гансена (а вони були напрочуд широкими: від масонства до українського мистецтва), втілені Г. Нарбутом у нагромадженні біля постаменту мистецьких речей. Сприймаються вони й як кінець старої культури, переважно – дворянської. Наприкінці червня 1919 року колекція О. Гансена націоналізувалася згідно з постановою спеціального декрета нової влади.

Художня мова цього екслібриса співвідноситься з мовою «Української абетки», виданої 1917 р.

Книжковий знак О. Гансена, поряд з іншими його гербовими екслібрисами, з філософської точки зору сприймається як міфологема дворянської культури, шанувальником якої був Г. Нарбут і на ґрунті якої розквіт талант митця.

Побожій С. Екслібриси Георгія Нарбута – міфологема дворянської культури / С. Побожій // Екслібриси Георгія Нарбута / укладач С. І. Білокінь. – Суми : Вид-во «Собор», 1998. – С. 3–6.